

נושא גג

מלכים ונביאים

מבוא לספר מלכים

על-פי המסורת, מלכים א' ומלכים ב' הם ספר אחד. החלוקה לשניים מבחינה תוכנית היא שרירותית, שכן היא נעשית באמצע הסיפור על ממלכת אחזיה, ובאמצע מחזור סיפורי אליהו ואלישע.

הספר מכיל את תולדות ישראל מימי זקנתו של דוד ועד אחרי גלות יהודה וחורבן בית-המקדש הראשון, כלומר מ-970 לפני הספירה עד 586 לפני הספירה, כ-400 שנה.

עורך הספר מזכיר **שלושה מקורות** עיקריים ששימשו אותו בכתיבת הספר:

1. ספר דברי שלמה – מלכים א' י"א 41.
2. ספר דברי הימים למלכי יהודה – מלכים א' י"ד 29 ועוד.
3. ספר דברי הימים למלכי ישראל – מלכים א' י"ד 19 ועוד.

ספרים אלה הכילו כנראה את תולדות המלכים, מפעליהם ומלחמותיהם, אך אבדו כבר בימי קדם.

ספר מלכים הוא **ספר היסטוריוגרפי** = כתיבת קורות העבר תוך הצגת השקפתו המגמתית של המחבר. ההיסטוריוגרף המקראי מציג הן את הסיבה הריאלית-מדינית לאירועים, והן את הסיבה הדתית לאירועים במטרה ללמוד מאירועי העבר וליישם לקחים אלה בעתיד.

בספר באה לידי ביטוי האמונה **בגמול מצטבר לדורות (גמול קיבוצי)**: חורבן ממלכת ישראל ויהודה מתפרש כעונש על החטאים המצטברים של המלכים והעם, שהפרו את הברית עם ה'.

לפי המסורת – ירמיה כתב את ספר מלכים, אך חוקרי המקרא מסתייגים מסברה זו, וטוענים שהמחבר נמנה עם **האסכולה הדוֹיִטְרוֹנוֹמִיסְטִית** (= משנה תורה = ספר דברים). ספר זה, שלדעת החוקרים גובש בתקופת יאשיהו, שימש לרפורמה הדתית של המלך ב-622 לפני הספירה, ויש בו דגש על רעיון ריכוז הפולחן במקום מרכזי אחד, והכחדת מתקני האלילים.

מחבר ספר מלכים הושפע מהרעיונות של הספר ומסגנונו, ומעריך את המלכים בהתאם להשקפה הדוֹיִטְרוֹנוֹמִיסְטִית: אם השאירו בימיהם את הבמות או הרסו אותן. הביקורת על פיזור הפולחן נשמעת בספר מלכים כמעט לגבי כל מלכי יהודה וישראל, חוץ מחזקיה ויאשיהו, אשר פעלו למען ריכוז הפולחן בירושלים, כפי שמתבקש בספר דברים.

לטענת חוקרי המקרא – בגלל הקרבה הרעיונית והסגנונית של ספר מלכים לאסכולה הדוֹיִטְרוֹנוֹמִיסְטִית, חובר הספר בתקופת יאשיהו והושלם בתקופת הגלות. אין בספר שום רמז להופעת כורש, מה שמחזק את הטענה שהספר חובר והושלם לפני שיבת-ציון (ב-538 לפני הספירה), האירוע האחרון שזכר בו הינו העלאת יהויכין לגדולה בבבל, דבר שעשוי ללמד שהספר נערך סופית עוד בימי יהויכין.

ספר דברי הימים

הספר האחרון המופיע בקובץ "הכתובים" בתנ"ך, חובר במאה ה-4 לפני הספירה, כ-150 שנה לאחר חיבור ספר מלכים. זהו ספר היסטוריוגרפי המתאר את קורות עם ישראל מתקופת דוד ועד הכרזת כורש.

ספר דברי הימים משכתב את כל האירועים שתוארו בספר מלכים, אך ניתן למצוא שני הבדלים עיקריים בין הספרים האלה:

- * עורך ספר דברי הימים **דוגל בתפישת גמול אישי / מיידי** – ולכן יתאים את העובדות שהוצגו בספר מלכים לתפישת גמול זו; עורך ספר מלכים לעומת זאת **דוגל בתפישת גמול קיבוצי / דורות**.

- * עורך ספר דברי הימים הוא יותר **פרו-יהודאי** מעורך ספר מלכים (הוא מנאמני בית דוד), לכן מחבר ספר זה יציג את יהודה ואת מלכי בית דוד באופן חיובי יותר ממלכי ישראל, ואף ישמיט חלק מהחטאים של מלכי בית יהודה שהוצגו במלכים.

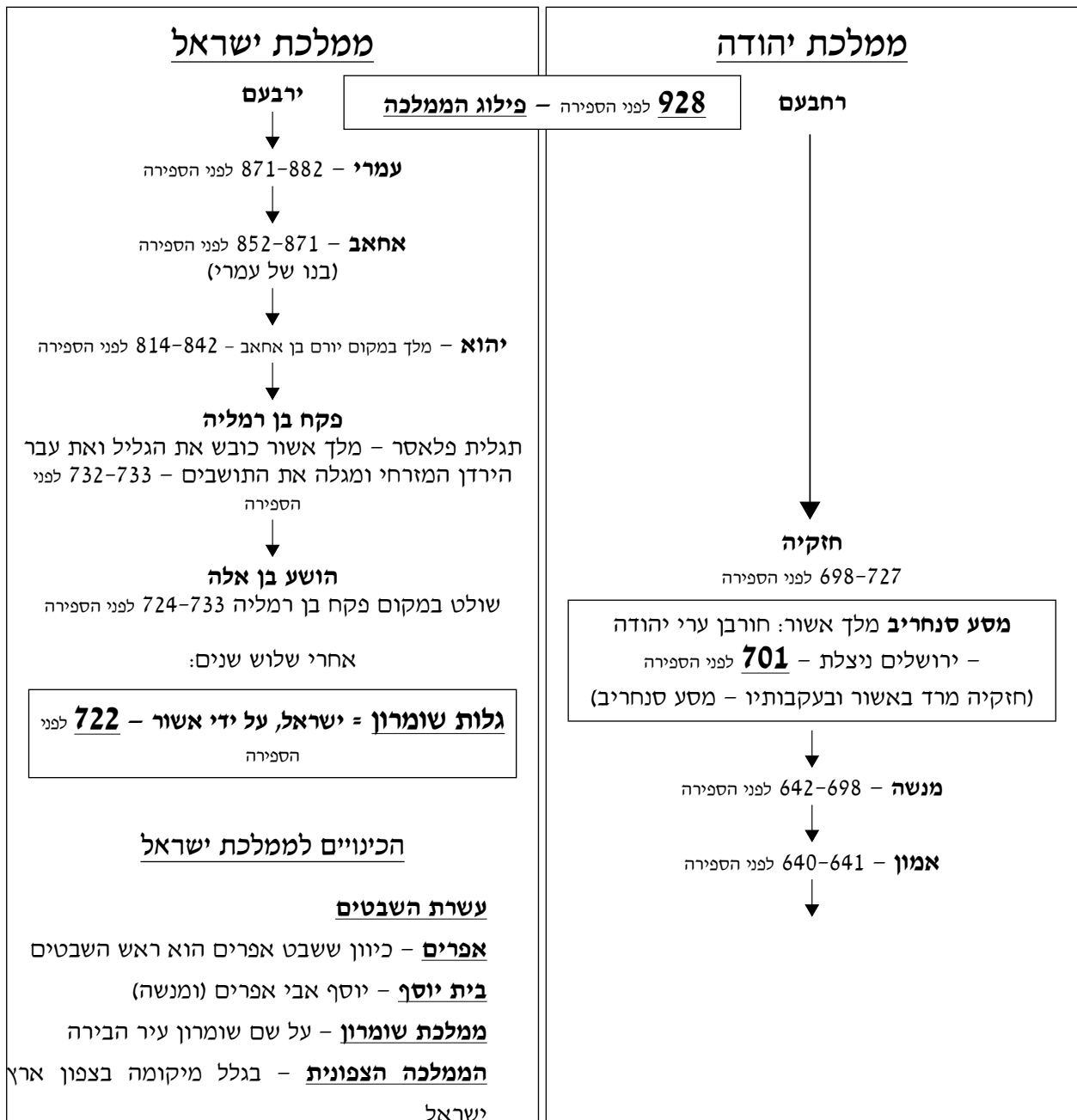
תאריכים/אירועים חשובים בממלכות ישראל ויהודה

שאול (המלך הראשון)

↓
דוד (מבית יהודה)

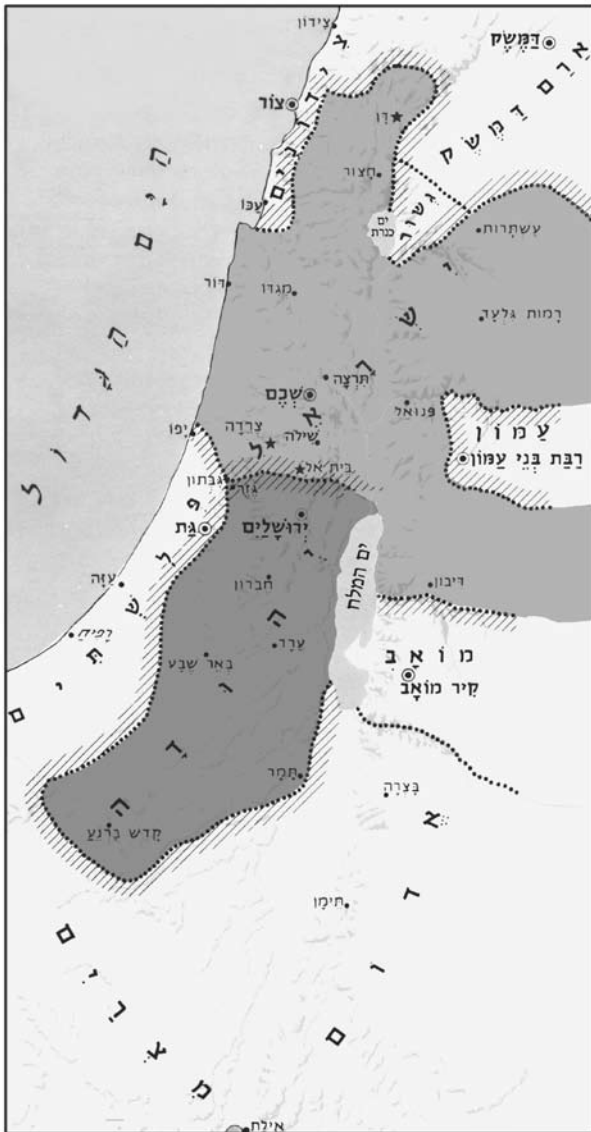
↓
שלמה (בנו של דוד)

950 לפני הספירה – סיום בניית בית-המקדש על ידי שלמה

ממלכת יהודה (המשך)

מפת פילוג הממלכות

ישראל
 יהודה

יאשיהו - הרפורמה שלו - **622** לפני הספירה
 מות יאשיהו במגידו במלחמה נגד פרעה - 609 לפני הספירה

↓
יהואחז - 609

↓
יהויקים - 608-598
 נבוכדנאצר מלך בבל מנצח את פרעה בכרכמיש -
 מעכשיו האימפריה הבבלית שולטת: **605** לפני הספירה

↓
יהויכין - גלות יהויכין / האליטה / בזיזת כלי
 בית-המקדש - **597** לפני הספירה

↓
צדקיה - חורבן ירושלים / בית-המקדש /
 גלות יהודה
לנבל - **586** לפני הספירה

↓
רצח גדליה - כנראה אחרי חצי שנה - **הבריחה**
למצרים של שארית העם ומציאת מקלט שם

↓
הכרזת כורש
 תחילת שיבת-ציון: **538** לפני הספירה

↓
 לאחר 18 שנים - **חגי וזכריה** מזרזים את העם לבנות את
 בית-המקדש - **520** לפני הספירה

↓
516 לפני הספירה - **בית-המקדש השני נבנה**

↓
 עליית עזרא ונחמיה ב-**450** לפני הספירה

כינויים לממלכת יהודה

בית דוד

ירושלים וציון

הממלכה הדרומית

מלכים א' א': המאבק על המלוכה

בין אֲדֹנִיָּהוּ וְתוֹמְכוֹ לְשִׁלְמָה וְתוֹמְכוֹ

הפרק עוסק בימי זקנתו של דוד, כאשר מתנהל מאבק בין שני בניו, אֲדֹנִיָּהוּ וְשִׁלְמָה וְתוֹמְכֵיהֶם, על הזכות לתפוס את השלטון תחת אביהם. אֲדֹנִיָּהוּ – בנו הגדול של דוד (לאחר מות אבשלום), רואה עצמו מועמד לגיטימי למלוכה, אך נתן הנביא ובת-שבע (=אשת דוד, אם שלמה) מספקים את תוכניתו של אֲדֹנִיָּהוּ, בכך שמשפיעים על דוד שיכריז על שלמה כמלך אחריו. ואכן שלמה נמשח למלך. אֲדֹנִיָּהוּ חושש לחייו ולחיי הנאמנים לו, אך שלמה נשבע לו שלא ימיתו.

4-1 – זקנתו של דוד

בפסוקים אלה יש שפע של פרטים המראים את חולשת דוד ואת תשישותו:

1. **"וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן, בָּא בְּיָמָיו"** – דוד כנראה בן 70 (בן 30 החל למלוך ו-40 שנה מלך); **"וַיִּכְסְהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יָחַם לוֹ"**. יש הטוענים שהקור שחש דוד הוא ביטוי של מועקה פנימית: דוד בזקנתו עסוק בחשבון נפש נוקב עם עצמו על חטאיו עם בת-שבע. חטאו זה מייסר אותו, מחלישו גופנית, דבר הבא לידי ביטוי בקור הפיזי שחש.
2. **דוד פסיבי לחלוטין** – עבדיו הם אלה שמציעים פתרון כיצד לחממו, והם גם המבצעים.
3. לדוד נערה בשם אבישג שתפקידה לשרת אותו ולחממו בחום גופה. היא מתפקדת כנראה כפילגשו ולא כאשתו: **"וְהַנְּעִרָה יָפָה עַד-מָאֵד, וְתִהְיֶה לְמֶלֶךְ סִכָּנָת וְתִשְׁרָתָהּ, וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה"** – בדרך כלל המחבר המקראי אינו מתאר את המראה החיצוני של הדמויות, אלא אם כן התיאור בא להסביר פרטים בעלילה או מניעים לפעולות / התנהגות הדמויות או לעיתים כדי לקדם את העלילה.
- כאן – יופייה של אבישג מודגש כדי להסביר את חולשתו של דוד: למרות יופייה המופלג (היא היפה בכל גבול ישראל – פס' 3), והקִרְבָּה הפיזית ביניהם – דוד לא יכול היה לדעת אותה (ידע – במקרא במשמעות שכב עמה), **אִוּ** דוד לא רצה לדעת אותה כביטוי של חזרה בתשובה והלקאה עצמית על חטאו עם בת-שבע.

פסוקים 4-1 מסבירים את המניעים לפעולותיו של אֲדֹנִיָּהוּ ומהווים **אקספוזיציה** להתרחשויות בפרקים א', ב':

- * על פי פס' 11, 18 ניתן להבין ש: אֲדֹנִיָּהוּ מנצל את מצבו התשוש של אביו כדי להכריז על עצמו כמלך תחתיו.
- * הופעת אבישג כאן חשובה להבנת סופו הטראגי של אֲדֹנִיָּהוּ – בגללה הוא הוצָא להורג. בפרק ב' פס' 16-17, 22-25 מסופר שלאחר המלכת שלמה ומות דוד הביע אֲדֹנִיָּהוּ את רצונו לשאת את אבישג לאישה, שלמה פירש זאת כניסיון להציג עצמו בפני העם כבעל זכות חוקית לתפוס את כס השלטון ולמרוד בו, לכן הרגו.

10-5 – אֲדֹנִיָּהוּ מנסה לתפוס את כס המלוכה

לדוד נותרו שני בנים, אֲדֹנִיָּהוּ וְשִׁלְמָה, שכל אחד מהם ראה עצמו כיוורש העצר. דוד בערוב ימיו מתגלה כפסיבי, ואינו קובע את היורש תחתיו.

אֲדֹנִיָּהוּ כמבוגר יותר, ראה עצמו מועמד לרשת את המלוכה. הוא מגייס את הרכב, את הפרשים ואת החיילים שרצים לפניו, כדי שיחלקו לו כבוד בפני העם כמלך עתידי (פס' 5).

על פי סיפורים אחרים במקרא, הנישואים/משכב עם פילגשי המלך/ האב, מסמלים את העברת השלטון/הסמכויות של המלך/ האב אל הבן (כך לדוגמה ראובן, אבשלום) – נוהג זה, שמלך חדש היה זכאי לשאת לאישה את אשת המלך הקודם, היה מקובל בעמי המזרח הקדמון ונמשך עד לתקופת ימי הביניים.

בפס' 6 – המחבר מציג שלוש סיבות שגרמו לאדניהו לשאוף לשלטון, והן:

א. "ולא יעצבו (=לא רצה להעציבו) אביו מימיו לאמר: מדוע ככה עשית?" – דוד לא היה תקיף בחינוך בנו. כדי לא להעציבו או לצערו לא הוכיחו דוד על מעשי התפארותו ושאיפותיו למלוכה, ולכן אדניהו עשה ככל העולה על רוחו, מה שמאיר את דוד כחלש.

ב. "וגם הוא טוב תאר מאד" – יופיו החיצוני נתן לו לגיטימציה למלוכה, כפי שהיו מלכי ישראל הקודמים או המועמדים למלוכה.

ג. "ואתו ילדה אחרי אבשלום" – אדניהו נולד אחרי אבשלום, ולאחר מות אמנון ואבשלום נותר אדניהו הגדול בבניו של דוד, ולכן ראה עצמו יורש העצר בדין.

הסופר המקראי יוצר אנלוגיה סמויה בין אבשלום לאדניהו: שניהם מקימים רכב ופרשים (שמואל ב ט"ו 1) ושניהם יפי תואר (שמואל ב י"ד 25). למרות הרמיזה / האסוציאציה למרד אבשלום – אין במעשהו של אדניהו מרד בדוד אביו. דוד נמנע מלהכריז על יורש, ואדניהו ציפה באופן טבעי, עקב היותו האח הבכיר, לרשת את כס המלוכה. לא ניתן לומר שמעשהו של אדניהו הוא חלק מהעונשים שבאו על דוד בגלל חטאו עם בת-שבע, כי כנראה אדניהו התכוון למלוך רק אחרי מות אביו, ובכך לא התכוון לפגוע באביו.

במחנה התומכים באדניהו נמצאים: יואב בן צרויה (= שר צבא דוד); אביתר הכוהן (פס' 7); אחיו בני המלך ואנשי יהודה עבדי המלך (פס' 9).

שילובו של יואב – שר הצבא, בין נאמני אדניהו, אמור להעניק לאדניהו **גיבוי צבאי**; שיתופו של אביתר הכוהן היה אמור להעניק לאדניהו **גושפנקא דתית** בפני העם.

במחנה התומכים בשלמה נמצאים: צדוק הכהן (מתחרהו של אביתר בכהונה); בנניהו בן-יהויאדע (ממונה על חיילים שכירים, על הכרתי = יוצאי כרתים, ועל הפלתי = פלשתים, שומרי ראש המלך); נתן הנביא; והגיבורים אשר לדוד (פס' 8).

"ויזבח אדניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת אשר – אצל עין רגל (=מסביב לירושלים, מזהים את המקום בין גיא בן-הינום לנחל קידרון), ויקרא את – כל – אחיו בני המלך ולכל – אנשי יהודה עבדי המלך". אדניהו עורך סעודת זבח ומזמין רק את תומכיו (פס' 9-10). הזבח הוא כמעין טקס שבו מכריז אדניהו על מינויו למלך אחרי מות אביו. לדעת מלבי"ם – זוהי ברית עם נאמניו שנעשתה על ידי משתה וסעודה, כנהוג בברית, שיכירו בו כמלך.

14-11 – עצת נתן לבת-שבע

נתן הנביא, בעל ההשפעה בחצרו של דוד, מתומכי שלמה, עוקב אחר מעשיו של אדניהו ורואה בזבח שערך אדניהו עוד בחייו של דוד מרד באביו. הוא כנראה מתחיל לחשוש לחיי התומכים בשלמה, שהרי היה מנהג – מלך חדש שעלה לשלטון, הרג את יריביו, את בני-משפחתו ואת כל התומכים ביריביו.

הוא מגייס את בת-שבע, אשתו האהובה של דוד, כדי לסכל את מזימת אדניהו. הוא פונה אליה ואומר לה:

הלא שמעת כי מלך אדניהו בן-חגית... (פס' 11) – נתן מציג את אדניהו כְּבֵר כמלך כדי להדגיש את גודל הסכנה, וכדי שתילחץ ותזדרז לפעול. הוא מציין:

"... ואדנינו דוד לא ידע" – אדניהו הוא כמורד, חותר תחת השלטון, ומנצל את חולשת דוד כדי לפעול נגדו. בשל כך הוא מזהיר אותה מפני המלכת אדניהו, וטוען, שלמעשה, מטרת עצתו היא להציל אותה ואת בנה: "ומלטי את – נפשך ואת – נפש בנך שלמה" (פס' 12). כאמור, אדניהו, כדי "לנקות" את הממלכה מפני מתנגדיו, עלול להרוג אותה ואת בנה שלמה, ולכן בת-שבע חייבת לפעול.

נתן הנביא שם בפיה דברים, מה בדיוק לומר למלך דוד כדי לשכנעו להמליך את שלמה:

הוא מייעץ לה להתריס נגדו ולהוכיחו על כך שאדניהו מלך: "הלא – אתה, אדני המלך, נשבעת לאמתך לאמר, כי – שלמה בנך ימלך אחרי, והוא ישב על – כסאי, ומדוע מלך אדניהו?".

שבועה זו של דוד ששלמה ימלוך תחתיו, לא הופיעה בספר שמואל.

יש הטוענים שניתן לראות בשבועה זו **פלאשבאק = הבטה לאחור** = כאשר המספר מציג אירוע שקרה בעבר, אך בעבר, בקטע הרלוונטי, עניין זה לא סופר.

השבועה לא הופיעה לפני-כן, כי מתחילת הסיפור של חטא דוד עם בת-שבע ועד סופו לסיפור יש אופי דתי-מוסרי, אישי (איך נענש דוד על חטאו עם בת-שבע), ולא אופי פוליטי (פרטים פוליטיים רבים אינם מופיעים, כגון: למה העם תמך באבשלום וכיוצ"ב) - כעת, כשהעניין הפוליטי עומד על הפרק, השבועה שנשבע דוד, מוזכרת. לעומת זאת חלק מהפרשנים טוענים שדוד לא נשבע שבועה כזו. נתן הנביא מנצל את זקנתו = תשיותו הנפשית של דוד, שכנראה מְמַילא לא זוכר דבר, כדי לייחס לו שבועה שלא נשבע, ובכך לשכנע אותו לקיימה.

ההסבר הראשון עדיף, כי בפס' 30 דוד אכן מודה שנשבע לה שבנה ימלוך.

נתן מבקש עוד שהיא תשאל **"וימדוע מלך אֲדֹנָיָהּ? (בניגוד לשבועתך)"** - משתמע מדבריו שאֲדֹנָיָהּ כבר מלך, אף שאין זה כך - בכך נתן מנסה להדגיש את חומרת מעשהו של אֲדֹנָיָהּ.

נתן מציין שלאחר שתאמר את דבריה לדוד גם הוא יצטרף, כדי לְאָשֵׁר ולחזק את דבריה, שהרי גם לנתן הנביא היתה השפעה על דוד.

15-31 - בת-שבע ונתן בפני דוד

17-21 - השינויים והתוספות בדברי בת-שבע לעומת עצתו של נתן

דברי נתן (הצעתו מה תאמר בת-שבע לדוד)	דברי בת-שבע לדוד
"הלא-אתה, אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ ¹ , נִשְׁבַּעְתָּ ² לְאִמְתֶּךָ לָאֹמֶר, כִּי-שְׁלֹמֹה בְנִי-יִשְׁלַמֵּהוּ בְנֵי מֶלֶךְ אַחֲרָי, וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי" ¹³ .	כפי שנתן ייעץ לה, היא פותחת את דבריה בהזכרת השבועה של דוד: "אֲדֹנֵי ¹ , אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בְּה' אֱלֹהֶיךָ ² לְאִמְתֶּךָ כִּי - שְׁלֹמֹה בְנִי יִשְׁלַמֵּהוּ בְנֵי מֶלֶךְ אַחֲרָי, וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי" ¹⁷ .
"וימדוע מלך אֲדֹנָיָהּ?" ³ - 13	"עֲתָה, הֲנֵה אֲדֹנָיָהּ מֶלֶךְ!!!" ³ - 17

ההבדלים וסיבתם:

- נתן הנביא הציע לה לכנותו **"אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ"** כדי להעניק לו כבוד. היא אמנם מציגה אותו כ**"אֲדֹנֵי"** ואת עצמה **"אִמְתֶּךָ"**, אך לא מכנה אותו **"מלך"**. בכך מכניסה נימה אישית = אינטימית לבקשתה.
- היא מוסיפה על דברי נתן, ששבועתו של דוד היתה בשם ה': **"אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בְּה' אֱלֹהֶיךָ..."**, בכך מדגישה שיש תוקף חזק לשבועתו. אם יפר אותה, יעשה חטא חמור כלפי ה', שנשבע בשמו.
- נתן ניסח את המלכת אֲדֹנָיָהּ כ**שאלה** בדבריו יש מעין חוצפה - דרישת דין וחשבון מדוד. בת-שבע מציגה את המלכתו כ**משפט עובדתי**, כדי להציג את החומרה במעשהו.
- התוספות בדברי בת-שבע **שנתן לא שם בפיה:**
 - "ועתה, הנה אֲדֹנָיָהּ מֶלֶךְ, ועתה, אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ, לא יִדְעֶתָ"** (פס' 18) - היא מנסה להתסיס אותו על כך שהדבר נעשה בלא ידיעתו - לא רק שלא שאלו אותך אם אכן אתה מאשר את המלכתו, אלא ההמלכה נעשתה גם בלא ידיעתך.
 - היא מזכירה את הזבח שערך אֲדֹנָיָהּ, המסמל את הכרזת מינויו למלוכה (פס' 19). היא משמיטה את נוכחות אחיו, ואת **"כל אנשי יהודה עבדי המלך"** (שהוזכרו בפס' 9) כדי לא להבהיל את דוד יתר על המידה, שהרי דוד חווה טראומה עם מרד אבשלום, כשכל אלה היו לצידו של אבשלום. והיא אומרת עוד: **"ולשלמה עבדך לא קרא"** - בכינוי **"עבדך"** רומזת, ששלמה נאמן וכנוע לדוד, ובהיותו כזה, לא היה רצוי על אֲדֹנָיָהּ.

- ג. למרות החומרה שבמעשה אֲדֹנֵיהוּ, היא אומרת שהעניין עדיין לא אבוד ולכן עיני כל ישראל ממתנינים להחלטתו מי ימלוך אחריו (פס' 20).
- בפס' 18-21 – מכנה את דוד ארבע פעמים "אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ" – כדי להזכיר לו את סמכותו וכוחו, ושלא ישכח שעדיין יכול הוא לשנות את הדברים לפי רצונו.
- ד. המלכת אֲדֹנֵיהוּ מסכנת את חיי ואת בני שלמה, שהרי אֲדֹנֵיהוּ עלול לראותם כבוגדים במלכות, ולכן גזור עליהם עונש מוות (פסק 21).

27-22 – נתן בפני דוד

נתן שואל את דוד בתמיהה: "אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ, אַתָּה אֲמַרְתָּ: אֲדֹנֵיהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסֵּאִי?" (פס' 24).

הוא מתאר לדוד את הזבח שערך אֲדֹנֵיהוּ ומוסיף פרט שלא שמענו בסיפור הזבח של אֲדֹנֵיהוּ: "וַיֹּאמְרוּ: יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנֵיהוּ" (פס' 25) – הוא מוסיף זאת כדי להראות את הבוגדות שלו ושל התומכים בו, דוד עדיין בחיים וכבר ממליכים מלך אחר.

נתן אינו שולל בצורה מפורשת את המלכת אֲדֹנֵיהוּ, אך נתן לדוד להבין שהוא, צדוק ובניהו הם מתומכי שלמה (פס' 26).

על פי השאלות ששואל נתן בפס' 24, 27, הוא מבקש לדעת, אם ההמלכה נעשתה בידיעתו ובהסכמתו של דוד. בדבריו אלה נתן למעשה אומר בעקיפין, ובנימה של תוכחה:

- אם אנשים קובעים עובדות בשטח ואתה לא יודע – זה לגנותך.
- ואם אתה קבעת זאת ולא שיתפת את עבדיך – גם זה לגנותך.

בדבריו נתן מכנה את דוד "אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ" שלוש פעמים, ואת הנאמנים לשלמה: "עַבְדֶּיךָ": אֲנִי-עַבְדְּךָ – 26, לְשִׁלְמָה עַבְדְּךָ – 26, וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת-עַבְדְּךָ – 27 – בכך רוצה להראות את ההבדל בין מחנהו של אֲדֹנֵיהוּ הבוגדים בו כשממליכים מלך בעוד דוד בחיים, לבין מחנה שלמה הכנועים והמסורים לדוד ולכן מכונים עבדיך.

ההבדל בין דברי השכנוע של בת-שבע לדבריו של נתן הנביא

בת-שבע – ניסתה לפנות לרגשותיו, בנימה אישית, ומדגישה שחייה וחיי בנה תלויים בהחלטתו.

נתן – מדגיש את הפגיעה ביוקרתי – עקב מעשהו של אֲדֹנֵיהוּ, ורק המלכת שלמה תציל את כבודו.

שניהם – מדגישים בדבריהם, שהסמכות לקבוע את יורש העצר היא בידי המלך, ובידו לבחור בצעיר על פני המבוגר (פס' 20; 24-27)

כך בת-שבע מעוררת אותו על רקע אישי ונתן על רקע ממלכתי, ומבחינה פסיכולוגית יש לכך השפעה מיידית על דוד.

למה נתן מתערב למען המלכת שלמה (הוא לא פועל כאן על פי צו ה')?

נתן ליווה את סיפור בת-שבע מראשיתו. הוא הוכיח את דוד על מעשיו באמצעות משל כבשת הרש, הוא יודע כששלמה נולד הוא נקרא ידידה (כשם ה'), שלמה אהוב על ה', וכנראה בת-שבע סיפרה לו על השבועה של דוד שימליך תחתיו את שלמה, והפרת השבועה נחשבת עבירה חמורה בתפישה המקראית. לכן, בעקבות כל זה, מחליט לפעול לטובת המלכת שלמה.

בפסוק 28 בא לידי ביטוי האופי האליפטי של הסיפור המקראי (אליפטי = דילוג על פרטים שונים במהלך העלילה, שהקורא יכול להשלים בעצמו) – בפסוקים הקודמים לא סופר שבת-שבע יצאה, כשנתן נכנס, את זה ניתן להסיק מהפסוק.

דוד נשבע לבת-שבע כי הוא יקיים את השבועה שנשבע לה כבר היום, ללא דיחוי. דבריו אלה של דוד מוכיחים שהוא אכן נשבע לבת-שבע שבנה ימלוך, בניגוד לטענה של חלק מהחוקרים (ראה הסבר לפסוק 13).

בת-שבע משתחוה לדוד ואומרת: "יְחִי אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם" – מאחלת לו אריכות ימים, כדי שבקשתה לא תתפרש כאילו היא רוצה במותו, כדי שבנה ימלוך או שמשמעות דבריה אלה היא, ששמו ומלכותו יתקיימו לעולם.

המלכת שלמה מתוארת שלוש פעמים:

א. 37-32 – הוראותיו של דוד למנות את שלמה למלך תחתיו

תומכי שלמה ירכיבוהו על פֶּרֶדַת המלך וילוו אותו בתהלוכה חגיגית אל מעיין הגיחון (המשיחה ליד מעיין הגיחון מסמלת את הברכה והפוריות במלכותו) ושם צדוק הכהן ונתן הנביא ימשחו אותו למלך על ישראל, יתקעו בשופר, ויקראו "יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה", ואחר כך יעלו לארמון – "וַיָּבֵא וַיָּשֶׁב עַל כְּסֵאֵי, וְהוּא יִמְלֹךְ תַּחְתָּי (בעודי בחיים), וְאַתּוֹ צִוִּיתִי לְהִיּוֹת נָגִיד (כינוי נרדף למלך, שניתן גם לשאול ולדוד) עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל יְהוּדָה" – דוד מנסה לשמור על אחדות כל העם ולמנוע פיצול בין ישראל ליהודה. המנהג של "שותף במלוכה" כלומר, מלך העולה לשלטון בעוד אביו בחיים, היה ידוע, מקובל ונהוג בסביבה ונעשה על-מנת להבטיח העברת שלטון חלקה.

דוד מכנה את שלמה: "בְּנִי" – כינוי המוכיח ששלמה קרוב אליו רגשית, ולכן יש לו עדיפות על אֶדְנִיָּהוּ.

ב. 40-38 – ביצוע ההוראות על-ידי נאמני שלמה

תומכי שלמה מבצעים את ההוראות שדוד ציווה, עם כמה שינויים:

1. בפס' 37-32 דוד ציווה על תומכי שלמה: צדוק הכהן, נתן הנביא ובניהו בן יהוידע ללוות את שלמה למעיין הגיחון. לפי פס' 38 מצטרפים גם הכרתי והפלתי – צבא השכירים הזר שדוד לא הזכירם.
2. משיחת שלמה נעשית בשמן הקודש על ידי סמכות דתית – צדוק הכהן (כמו שאול ודוד). המשיחה מסמלת את מעמדו של שלמה מעכשיו כ"משיח ה'", ומעתה רוח ה' תשרה עליו. השינוי ביחס להוראות שנתן דוד: בפס' 34 דוד ציווה שגם צדוק וגם נתן ימשחו את שלמה למלך, בקטע זה בפס' 39 נאמר שצדוק הכהן בלבד משח את שלמה למלך. לאחר משיחתו תוקעים בשופר והעם מכריז: "יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה" – הכרזה המבטאת את הסכמת העם לשלטונו.
3. ובדרכם חזרה לארמון – העם מפגין את שמחתו, עד כי הארץ נקרעת ורועדת משמחתם (פס' 40). דוד לא ציווה על תהלוכה חגיגית והמונית, אך בפועל מסתבר שהיתה תהלוכה גדולה ושמחה המונית. ישנן שתי סיבות אפשריות לשינוי והן:
 - א. ללמדנו שהעם שמח ורצה בהמלכת שלמה.
 - ב. ליצור רצף בין האירועים: העם השמיע המולת שמחה – והדברים הגיעו לאוזניו של אדוניהו ותומכיו, המביעים את חששם מההמלכה.

מפס' 28 – יש חזרה מודגשת על הכינוי "הַמֶּלֶךְ", שמיחוס לרוב לדוד, ובכך נראה שדוד מתפקד כבעל סמכות, כמלך, בהוראות המדויקות שנותן. הכינוי מיוחס גם לשלמה שימלוך במקומו.

ג. 48-41 – תיאור ההמלכה מפי העד שמספר על ההמלכה לאֶדְנִיָּהוּ והנאמנים לו

יונתן בן אביתר הכהן מבשר לאֶדְנִיָּהוּ ולנאמניו על המלכת שלמה.

אֶדְנִיָּהוּ מייחל לבשורות טובות מפיו ואומר לו: "בֵּא, כִּי אִישׁ חֵיל אֶתָּה וְטוֹב תִּבְשֹׂר" (פס' 42), אך אביתר עונה:

"... אֲבָל, אֶדְנִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד הַמְּלִיךְ אֶת שְׁלֹמֹה" (פס' 43). המילה "אֲבָל" – מבטאת את הניגוד לציפיותיו של אֶדְנִיָּהוּ.

ישנם מס' הבדלים בין תיאור האירועים שסופר עליהם בפסוקים הקודמים לתיאור מפי יונתן:

1. בפס' 39 נאמר כי צדוק הכהן בלבד משח את שלמה למלך, ואילו על פי עדותו של יונתן גם נתן הנביא השתתף במשיחתו של שלמה למלך (פס' 45).
2. בפס' 39 הוזכרה תקיעת השופר וקריאת העם "יְחִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה" – יונתן משמיט פרטים אלה, שהרי תומכי אדוניהו שמעו זאת ויונתן לא רואה צורך לחזור על כך, ולכן אומר "וַיַּעֲלוּ מִשָּׁם שְׂמֵחִים, וַתְּהִם, הַקְּרִיָּה; הוּא הַקּוֹל, אֲשֶׁר שָׁמַעְתֶּם" (פס' 45).
3. יונתן מוסיף לתיאורו גם את מה שהתרחש בארמון:
 - א. "וְגַם יָשֶׁב שְׁלֹמֹה, עַל כְּסֵא הַמְּלוּכָה" (פס' 46).
 - ב. וכן מוסיף "וְגַם בָּאוּ עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ, לְבָרֵךְ אֶת אֶדְנִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ דָּוִד..." (פס' 47).

ג. דוד עצמו בירך את ה' על כך שהעניק לו את הזכות לראות בחייו את בנו שלמה יושב על כס המלכות (פס' 48).
יונתן מכנה את דוד פעמיים: "אֲדֹנָיו הַמֶּלֶךְ דָּוִד" – בכך מראה שכולם קיבלו את סמכותו של דוד, שקבע ששלמה יהיה המלך.

יונתן בן אביתר, המודיע על המלכתו של שלמה, חוזר שוב ושוב על המילה וגם. מילה זו מציינת:

- א. את התרגשותו מההמלכה, ואת הפחד והבהלה מהצפוי לגורל התומכים בִּאֲדֹנָיָהוּ.
- ב. את ההדרגתיות בדברי יונתן לִאֲדֹנָיָהוּ מהבשורה הפחות חמורה לבשורה החמורה ביותר: המלכת שלמה ושמחת העם, הבעת אמונים של עבדי דוד לשלמה וברכת דוד על שה' העניק לו לראות עוד בחייו את בנו יושב על כס המלכות.

53-49 – אדוניה והנאמנים לו חוששים מהמלכת שלמה

נאמני אֲדֹנָיָהוּ נוטשים אותו: "וַיִּחָרְדוּ (מפני שלמה) וַיִּקְמוּ כָל-הַקָּרָאִים אֲשֶׁר לְאֲדֹנָיָהוּ, וַיִּלְכוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ" (פס' 49) וכמובן, גם אֲדֹנָיָהוּ חרד: "וְאֲדֹנָיָהוּ יָרָא מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה, וַיִּקֶם וַיֵּלֶךְ וַיַּחְזֵק בְּקַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ" – ריבוי הפעלים מלמד על הבהלה שבה נאמני אדוניה ואדוניה עצמו נתונים. אדוניה מזדרז להציל את נפשו ומחזיק בקרנות המזבח.

אֲדֹנָיָהוּ חושש שכעת שלמה יהרגו, על שניסה לתפוס את המלוכה בניגוד לרצון אביהם, וכאמור, הוא יודע שמלך חדש משמיד את יריביו, פן יסכנו את שלטונו. הוא חשב שבגלל קדושת המזבח שלמה לא יהרגו.

אֲדֹנָיָהוּ מבקש ששלמה יישבע שלא יהרגו.

שלמה לא נוטר איבה לִאֲדֹנָיָהוּ, ואומר שאם אֲדֹנָיָהוּ יהיה נאמן למלך ולמלחמותיו (= "בְּ-חֵיל") – לא ייפגע כלל, אך אם ינסה למרוד – ימות (פס' 52).

שלמה מבקש שיורידוהו מקרנות המזבח, אֲדֹנָיָהוּ משתחוה למלך שלמה, ובכך מבטא את קבלת שלמה כמלך (פס' 53).

בדברי אֲדֹנָיָהוּ אל שלמה בפס' 51, ו ב-53 כשמשתחוה לשלמה שלמה מכונה "הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה":
זה שחשב שיהיה מלך (אֲדֹנָיָהוּ), רואה כעת בשלמה מלך. כמו-כן אֲדֹנָיָהוּ מכנה עצמו "עַבְדּוֹ" – באמצעות הכינויים האלה מבטא אֲדֹנָיָהוּ השלמה עם בחירת שלמה למלך ונכנע לפניו.

"וַיֹּאמֶר-לוֹ שְׁלֹמֹה: לֵךְ לְבֵיתְךָ" – בכך כאילו אומר לו: עסוק בענייני ביתך ולא בענייני חצר המלוכה, כי רק כך תינצל ממות.

בפרק ב' 25-22 – אנו שומעים על גורל אֲדֹנָיָהוּ – הוא הוצא להורג בגלל בקשתו להינשא לאבישג השונמית (בפס' 17) – שלמה ראה בבקשתו זו מרידה במלכות, כי הנישואים לאלמנת המלך עלולים היו להקנות לו זכות למלוכה.

למזבח היו ארבע קרנות, בארבע פינות המזבח. בדומה לערי המקלט, אדם שנשקפה לו סכנת גזר-דין מוות מנוקמי דם או מדין הפלכות, אחז בקרנות המזבח, ובכך ביקש לקבל חסינות מתוקף חסות אלוהית ולהינצל ממות, וכך אכן היה, ורק אם נזר עליו לְמוֹת על פי פסיקת בית-הדין – נלקח משם (שמות כ"א 12-14).

מלכים א' י"א: חטאי שלמה – הרקע לפילוג הממלכה

בפרקים הקודמים הרצה המחבר לשבח את חוכמתו של שלמה בתחומים שונים. ממלכתו שיגשה מבחינה כלכלית, מדינית, תרבותית וכיוצ"ב, אך בין השורות ניתן להבין ששלמה עשה גם שגיאות לא מעטות:

לשלמה אימפריה גדולה, והמלכים הנשלטים הכניסו לאוצר הממלכה מס רב, ובכל זאת הוא הטיל גם על העם מיסים כבדים שנועדו למפעלי הבנייה בירושלים. סביר להניח שהמיסים הם גם למימון צורכי נשותיו (1000) והמשרתים הרבים בחצרו. כל השבטים נשאו בנטל המיסים (מלכים א' ד' 7-19) חוץ משבט יהודה (שהוא השבט של שלמה). הוא יצר שכבה חברתית חדשה בעם, ממקורבי המלך. הם קיבלו פטור ממיסים, שימשו בתפקידי מפתח בחצרו וכיוצ"ב, ועל יתר העם רבץ עול כבד, ולכן המרירות גאתה בקרבם, מה שהוביל אחר כך למרד ופילוג.

פרק י"א – עוסק בסוף תקופת מלכות שלמה, ובניגוד לפרקים הקודמים – **המחבר מעביר בעיקר ביקורת על שלמה**, וניתן להבין כי הסיבה לפילוג הממלכה היא בגלל חטאיו המוזכרים בפס' 1-13.

הפרק עוסק אם-כן בחטאי שלמה / ובעונשים השונים שפקדו אותו עקב כך:

חטאו העיקרי של שלמה על פי פס' 1-13 – הליכה אחר אלוהים אחרים (יש הטוענים שעל פי הכתוב ניתן להבין ששלמה עצמו לא עבד באופן פעיל אלילים, ולא הפיץ את האלילות בארץ, אלא חטאו בכך שלא מנע מנשותיו את מנהגי הפולחן האליליים, ואף הקים למען במות לאלוהיהן – ראה פס' 5-8).

הגורם לחטא זה

נשותיו הנוכריות, שהיטו את לבבו אחרי אלוהיהן.

העונשים השונים שבאו על שלמה מסיבה זו

* **פילוג הממלכה** – "וען אשר היתה זאת עמך ולא שמרת בריתי ... קרע אקרע את הממלכה מעליך" – 11, קריעת הממלכה לא תהיה בימיו אלא בימי בנו – גמול דורות – "מיד בנגד אקרענה". הנימוק לכך: "למען דוד אביך" – 12, ה' מחויב להבטחה שלו לדוד ששולתו תמשיך – "וחסדי לא יסור ממנו – שמואל ב' ז' 15". ניתן לראות בכך גם גמול קיבוצי, כי לא רק צאצאי שלמה נענשים, אלא גם העם כולו סובל מהפילוג.

* מבחינה **מדינית** – קמו עליו שטנים = אויבים, שהיו משועבדים לו (פס' 14-25), וזה בניגוד לדבריו של שלמה אל חירם מלך צור: "ועתה הניח ה' אלוהי לי מסביב, אין שטן ואין פגע רע" = מלכים א' ה' 18.

* מבחינה **חברתית-פנימית** – עשרת השבטים חשים שהם מופלים לרעה בגלל נטל המיסים עליהם, ועבודות כפייה (= "סבל בית יוסף"); לעומת זאת ישנה אפליה בוטה לטובת שבט יהודה. ירבעם – "עבד שלמה" – שהיה אחראי על מס עובד, מנצל את ההתמררות בעם, כדי להנהיג את העם למרוד בשלטון שלמה.

המחבר משתמש בדרכים רבות כדי להעצים את חטאי שלמה, שמקורם בנישואיו עם נשים נוכריות:

* ישנו **פירוט** של מוצאן הנוכרי של נשותיו: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה, מואביות, עמניות, אדמיות, צדניות, חתיות" – 1.

(נישואיו אלה מלכתחילה היו נישואים פוליטיים, כדי לחזק את קשרי החוץ שלו, וכדי שאותם המלכים, ששלמה שלט בהם ונשא את בנותיהם, לא ימרדו ולא יילחמו בו).

* המחבר מדגיש ששלמה **עבר על האיסור בדברים ז' 1-4** – לא לשאת נשים נוכריות, כדי לא להיגרר אחר אלוהיהן.

* המחבר מציג **במספרים טיפולוגיים את מספר נשותיו** – "ויהי לו נשים שרות 700 ופלגשים 300" = 1000. הוא נוקב במספרים אלה לשם הגזמה – כדי להראות את גודל חטאו.

* **מילים מנחות** בפס' 1-9: **אהב**: "והמלך שלמה אהב נשים נכריות" – 1 "... בָּהֶם דָּבַק שְׁלֹמֹה לְאַהֲבָה" – 2, אהבת נשים (נוכריות) הכשילה ודירדרה אותו. בפרק ג' 3 נאמר: "ויאהב שלמה את ה'" – שלמה ממיר את אהבתו לה' לאהבתו לנשים.

ביטוי מנחה נוסף הוא הצירוף **להטות... לב** (ארבע פעמים) – "וַיִּטּוּ נַפְשׁוֹ אֶת לְבוֹ... נְטָה לְבָבוֹ מֵעַם ה'..." נשותיו הנוכריות הטו את ליבו מעבודת ה' לעבודת אלילים, לפי לשון האזהרה בדברים ז'. ליבו שהיה עם ה', עכשוו נטה אחרי אלוהים אחרים.

* ריבוי נשותיו של שלמה עומד בניגוד לצו בחוק המלך בדברים י"ז 17: "ולא ירבה לו (המלך) נשים, ולא יסור לבבו..."
 * המחבר מציין שאף ש"ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְרָאָה אֵלָיו פְּעָמִים", והזהירו מפני הליכה אחר אלוהים אחרים, הוא לא שמר את מצוות ה' (פס' 9, 10).

14-25 – השטנים שקמו לשלמה

בקטע זה שני סיפורים על שטנים = אויבים שהיו משועבדים לשלמה, ומרדו בו: אדום וארם, לפי הרצף הסיפורי ירבעם – השטן השלישי.

פס' 14-22 – סיפור מרידת הדד האדומי בשלמה
 דוד נלחם באדום, ושר צבאו יואב הכה את כל הזכרים (כנראה אנשי המלחמה) באדום. הדד, נער קטן מזרע המלוכה, הצליח לברוח עם "אֲנָשִׁים אֲדָמִים מְעַבְדֵי אָבִיו אִתּוֹ" למצרים. על מלחמה זו מסופר בשמואל ב' ח' 13.
 מלך מצרים מעניק לו חסות מדינית. הוא משיא אותו לאחות אשתו (=תַּחְפִּינִיס), והיא יולדת לו בן (=גִּבְיָת), שגדל ומתחנך עם בני פרעה (20). כאשר הדד שומע שדוד ויואב מתו, הוא מבקש מפרעה לחזור לארצו, למרות הפצרותיו של פרעה שיישאר. (בסופו של דבר הדד לא מצליח במרידתו, והאדומים אינם משוחררים מעול ישראל בימיו).
 בריחת הדד למצרים בימי דוד וקבלת חסות מדינית שם מלמדות על ניסיונו של מלך מצרים להחליש את ישראל על ידי תמיכה במורדים בה. מכך ניתן להבין שאם בתקופת דוד היתה עוינות בין שתי המדינות (ישראל ומצרים) – בתקופת שלמה שוררים יחסי שלום בין שתי המדינות.

23-25 – שטן נוסף לשלמה הוא רזון בן אלידע – גם הוא היה פליט במלחמה של דוד עם ארם צובא ובני בריתו. כשדוד הכה את הארמים, ברח רזון עם אנשיו לדמשק והיה עליהם שר גדוד (ובפס' 24 מלך), והיה שטן לישראל כל ימי שלמה – מלחמה זו הוזכרה בשמואל ב' ח' 5.

שני סיפורים אלה כאמור, הם עונש מה' בגלל חטאי שלמה, אך עניין זה מעורר קושי – בעיה:

לפי מבנה הפרק ורצף הדברים ניתן להבין ששלמה חטא בזקנתו, ולכן שני סיפורי המרידה בו הם עונש על חטאיו, ומכך משתמע שהשטנים הנ"ל קמו לו בזקנתו = בסוף ימי שלמה. א ב ל מפס' 21-25 ניתן להבין שהמרידות החלו עוד בימי דוד ונמשכו כל ימי שלמה. הראיות לכך:

21-22 – נאמר "וְהָדָד שָׁמַע בְּמִצְרַיִם כִּי שָׁכַב דָּוִד עִם אֲבֹתָיו וְכִי מֵת יוֹאָב שַׂר הַצָּבָא...", ולכן רצה לחזור לארצו כדי לארגן את המרד נגד שלמה וישראל.

24 – רזון מורד בדוד "וַיִּקְבֹּץ עָלָיו אֲנָשִׁים, וַיְהִי שַׂר גְּדוּד בְּהַרְגֵי דָוִד אֹתָם..." – כלומר פעילותו החתרנית החלה עוד בימי דוד (ולא רק בזקנת שלמה).

25 – נאמר: "וַיְהִי שָׁטָן לְיִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי שְׁלֹמֹה".

26-28 – מרד ירבעם בשלמה

בפס' 26, 27 נאמר שִׁנְרָבָעַם הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ (=מרד) "וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר הָרִים יָד בַּמֶּלֶךְ..." – מכאן היינו מצפים לשמוע כיצד מרד ואיך השתלשל המרד, אך פרטים אלה חסרים, ובמקומם אנו לומדים נתונים על דמותו של יִרְבְּעָם וקשריו עם שלמה, מהם ניתן להבין את הסיבות למרד מצידו:

- על יִרְבְּעָם נאמר שהוא "אֲפֹרְתִי" – כלומר משבט אפרים, ועל פי מקורות שונים במקרא נראה ששבט אפרים שאף לתפורס את השלטון. העול שהטיל שלמה על שבטי ישראל, פגע בעצמאותם ובחוסנם המדיני והכלכלי, דבר שלא יכלו להשלים עימו. כמו-כן שילה, שהיה מרכז דתי בתחומי עשרת השבטים ומקור גאוותם, נחרב, והמרכז עבר לירושלים, דבר שפגע בהם.

- יִרְבְּעָם מכונה "עֶבֶד לְשְׁלֹמֹה" = עושה דברו של שלמה, פקיד בכיר בממלכתו, נאמן לו. הוא כנראה מנצל את מעמדו זה ואת האמון שנתן בו שלמה כדי לארגן מאחורי הקלעים את המרד.

עוד נאמר עליו: "וְהָאִישׁ יִרְבְּעָם גִּבּוֹר חַיִל (אמיץ, נכבד, בעל רכוש), יִרְבְּעָם מְצַטְיִיר כְּאִישׁ מוֹכֶשֶׁר, כְּרִיזְמוּטִי, וְשֵׁלְמָה מִגְלָה אוֹתוֹ כְּ"עֹשֶׂה מְלָאכָה" כלומר, בקי, ומצטיין במלאכה ובניהול העבודה. יש לו גם מחויבות אישית כלפיו דבר הנלמד מהכינוי "הנער".

- בגלל תכונותיו אלה שלמה סמך על יְרָבָעַם: "וַיִּפְקֹד אֹתוֹ לְכָל סֶבֶל בַּיַּת יוֹסֵף (= שבטי אפרים ומנשה)" - "סֶבֶל" = הכוונה למס עובד = עבודות כפייה כמיסים.

שלמה מינה אותו אחראי לעבודות הכפייה שהטיל על אלה משבטי ישראל המכונים "בַּיַּת יוֹסֵף", בגלל מפעלי הבנייה המוזכרים בפס' 27. במסגרת תפקידו זה יש בידו כוח רב, הוא בא במגע עם אנשי בית יוסף, מתוודע אל סבלם וכעסם על שלמה ומתסיס אותם נגד שלטונו.

- * ניתן לסכם ולומר שִׁירְבָעַם מנצל:
- * את הנתונים האישיים שלו
- * את הכוח שנתן לו שלמה
- * ואת ההתמרמות בעם - כדי להמריד את שבטי ישראל נגד שלמה.

29-39 - נבואת אחיה השילוני לירבעם

אחיה הוא נביא מהעיר שילה, ולכן שאיפתו תהיה להחזיר את המרכז הרוחני למקדש בשילה ולשבט אפרים את השלטון. כמו-כן, כנראה נגע לליבו סבלם של אחיו, שבטי ישראל, בגלל המיסים הכבדים ששלמה הטיל עליהם, והוא זה שמנבא לִירְבָעַם שיקבל את המלוכה על עשרת השבטים.

בשמואל ב' ז' 12-17 - ה' הבטיח לדוד ששושלתו תהיה עד עו ל מ. נבואה זו לא התקיימה במלואה, שכן בנבואת אחיה השילוני כאן הצטמצמה - שלטון בני דוד ימשיך אך לא על כל העם.

אחיה הנביא **עושה מעשה סמלי כדי להמחיש את פילוג הממלכה**: קורע את השמלה החדשה (לא ברור מי התכסה בה) ל-12 קרעים סמל ל-12 השבטים. 10 קרעים לירבעם וקרע אחד ליהודה (פס' 29-32). קריעת השלמה מסמלת את קריעת הממלכה, אך זה לא יהיה בימי שלמה, בגלל ההבטחה לדוד (בשמואל ב' ז' 12-17).

הקושי - בפס' 30 אחיה קורע את השלמה ל- **12 קרעים**, כמספר שבטי ישראל. לִירְבָעַם נותן **10 קרעים** (= שבטים שעליהם ימלוך), ואומר ששבט **אחד** יהיה לבנו של שלמה. הקושי אם-כן הוא שבהסבר של אחיה למעשהו חסר שבט אחד.

הפתרון - שבט בנימין התחבר ליהודה, ולכן מתייחסים אל יהודה ובנימין כשבט אחד.

הנימוק שמציג אחיה לקריעת הממלכה מידי בית יהודה זהו נימוק דתי - החטא הוא בהליכה אחר אלוהים אחרים (פס' 33). מדוע יש שימוש בלשון רבים, הרי שמענו ששלמה חטא ולא שמענו על חטאי העם? תשובה אפשרית - התפישה היא שחטאי המלך מחטיאים את העם (כפי שמשמע גם במלכים ב כ"א 11).

י ר ו ש ל י מ שבתחומי יהודה, נבחרה על ידי ה' כמרכז רוחני-דתי לכל שבטי ישראל: "וּלְבָנֹו (של שלמה = רחבעם) אָתָן שֵׁבֶט אֶחָד, לְמַעַן הִיֹּת נִיר (= לשון נור = אור, שאורו לא יכבה) לְדָוִד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם, הָעִיר אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לִי לְשׁוֹם שְׁמֵי שָׁם" - 36. כלומר כיוון שכבוד ה' שוכן שם, גם יְרָבָעַם מחויב לשמור על המרכזיות הדתית של המקום.

אמנם המרכז הדתי חייב להיות בירושלים, אך ה' נותן לִירְבָעַם את הזכות לבחור לו את עיר הבירה: "וְאֵתָךְ אֶקַּח, וּמְלֻכְתָּ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּאֵוֶה נַפְשְׁךָ".... ובמלכים א י"ב 25, יְרָבָעַם אכן בוחר את שכם כעיר הבירה של ממלכתו ואחר כך את פנואל.

ההבטחה לִירְבָעַם ולממלכה הניתנת לו היא על תנאי: אם הוא ישמור את מצוות ה', אזי ה' יקים לו "בית נאמן". המילה "בַּיַּת" היא במשמעות בית מלוכה, שושלת, ו"נְאֻמָּן" - במשמעות בר קיימא, נצחי, לכן ה' מבטיח לִירְבָעַם שושלת מלוכה יציבה ונצחית, בתנאי שישלך בדרכיו. בהמשך, אובדן ישראל מנומק בכך שלא עמדו בתנאי הברית.

ה' אומר: "וְאֵעֲנֶה אֶת זֶרַע דָּוִד לְמַעַן זֹאת, אֲךָ לֹא כָּל הַיָּמִים" (פס' 39). העינוי של זרע דוד לא ימלוך על כל השבטים, כפי שהיה בתקופת דוד ושלמה. "לְמַעַן זֹאת" - בגלל חטאי שלמה.

"אֲךָ לֹא כָּל הַיָּמִים" - עינוי זה לא ימשך כל הימים. מלך מבית דוד יחזור לשלוט על כל השבטים באחרית הימים (כפי שנאמר בנבואת יחזקאל ל"ז 24) או לאחר הגליית עשרת השבטים נשארו שרידים מעשרת השבטים בארץ, ומלכים מבית יהודה מלכו על יהודה ועל שרידי עשרת השבטים, עד לחורבן יהודה והגלייתה לבבל.

מלכים א' י"ב

בקשת שבטי ישראל מרחבעם / פילוג הממלכה /

שלטון ירבעם על ישראל

15-1 – בקשת שבטי ישראל מרחבעם ותגובת רחבעם

לאחר מות שלמה רחבעם בנו שולט תחתיו, אך רחבעם מצטייר כמלך חלש ולא נבון.

בפס' 1-5 ניתן להבחין בערעור בסמכותו של רחבעם כמלך על כל ישראל:

- **"וַיֵּלֶךְ רַחְבֵּעַם שָׂכָם, כִּי שָׂכָם בָּא כָּל יִשְׂרָאֵל לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ" – מפס' 1** ניתן ללמוד שרחבעם עוזב את ירושלים עיר בירתו ומגיע לשכם, (שהיתה בירת שבטי הצפון) כדי שישראל (=הכוונה לנציגים של ישראל) ימליכו אותו (דבר שמלמד על התנגדות שבטי ישראל לערוך את הטקס בירושלים, או אולי בכך רצו לערער את מרכזיותה של ירושלים). עובדה זו, שלא העם עולה אליו להכתירו אלא רחבעם בא לשכם, מלמדת על חוסר ביטחונו וחולשתו.
- קהל ישראל לא רואה בשלטונו של רחבעם דבר מובן מאליה, אלא הם מעמידים לו תנאי: **"אָבִיךָ הַקִּשָּׁה אֶת עֵלְנוּ, וְאֵתָה עֲתָה הִקַּל מֵעֲבֹדֶת אָבִיךָ הַקִּשָּׁה וַיַּמְעִלוּ הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר נָתַן עֲלֵינוּ, וְנַעֲבֹדְךָ" – 4** - רק אם תקבל את בקשתנו, ותוריד מעולנו, תתקבל כמלך - דבר המלמד על היחלשות מעמדו בקרב ישראל
- ברגע שרחבעם עולה לשלטון, ירבעם המורד, שחי עד אז במצרים בגלל הפחד משלמה, נקרא להגיע לארץ ישראל: **"וַיְהִי כִשְׁמַע יִרְבֵּעַם ... וְהוּא עֹוֹדְנוּ בְּמִצְרַיִם, אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, וַיֵּשֶׁב יִרְבֵּעַם בְּמִצְרַיִם, וַיִּשְׁלַחוּ וַיִּקְרְאוּ לוֹ..."** - 2, 3. דבר זה מלמד שאין לעם ולירבעם פחד ויראה מפני רחבעם, שוב דבר המלמד על ערעור מעמדו של רחבעם.

לדעת חוקרים ופרשנים אחרים - אין קטע זה מלמד על ערעור שלטונו:

- הוא מגיע לטקס בשכם לאחר שהוכתר כבר בירושלים, וטקס זה הוא רק כדי ששבטי ישראל יכירו במלכותו בטקס חגיגי. רחבעם הוא יורשו של שלמה בדין, והמלכתו אינה תלויה ברצון שבטי ישראל ובהסכמתם.
- לטענתם, שבטי ישראל אינם מעמידים תנאי לרחבעם, אלא מציגים בקשה: להוריד את העול. בבקשה זו אין התנגדות אישית לרחבעם שיומלך, אלא בדבריהם מביעים התנגדות עקרונית לנטל המיסים, ומנצלים את עלייתו למלוכה של רחבעם כדי לבקש הקלות בהם.

שבטי ישראל מבקשים מרחבעם שיקל עליהם מעול המיסים הכבד שהטיל עליהם שלמה כדי לממן את ההוצאות הגדולות של חצר המלוכה, בניית ארמונו, ובניין ירושלים ובית-המקדש. ב"עול" הם גם מתכוונים כנראה למס עובד = עבודות הכפייה שהוטלו על עשרת השבטים, למען מפעלי הבנייה של שלמה בירושלים.

רחבעם מתייעץ עם הזקנים ועם הילדים, לפני שנותן להם תשובה.

מי הם הזקנים? אלה נציגי העם, אשר בתקופת המלוכה מתפקדים כיועצי המלך בגלל היותם בעלי ניסיון וחוכמת חיים, לכן נאמר עליהם: **"אֲשֶׁר הָיוּ עֹמְדִים (=משרתים) אֶת פְּנֵי שְׁלֹמֹה אָבִיו ..."**. בעבר שימשו בתפקידי מפתח חשובים בהנהגה, וכנראה מתקופת שלמה חל ערעור במעמדם, מפני ששלמה יצר מבנה ארגוני, שבו מקורביו תפסו תפקידי מפתח. הזקנים כנציגי העם ודאי רגישים לרחשי העם וסבלו, הם אנשים מתונים אשר רואים לטווח ארוך ושקולים מאוד.

עצתם: פס' 7 - **"אם היום תהיה עבד לעם הזה ועבדתם ועניתם ודברת אליהם דברים טובים, והיו לך עבדים כל הימים"**.

המילה **"היום"** בדבריהם משתמעת כך:

- ניתן להבין: רק היום תיענה לבקשתם, כדי לעבור את ההכתרה בלא בעיות מצידם, ומחר לאחר ההכתרה עשה כרצונך. פירוש זה פחות סביר - כי הזקנים מציעים כאן למעשה לרמות את העם.
- סביר יותר להניח שכוונתם היא: כבר היום תיענה להם בחיוב, כדי לנקות את אווירת המרירות משבטי ישראל, ואל תדחה תשובתך למחר.

מי הם הילדים? "הילדים" הם לא באמת ילדים בגיל, אלא זהו כינוי של זלזול בפי המחבר לקבוצה זו שחשיבתם ללדותית. הם בני דורו ואחיו החורגים של רחבעם "אֲשֶׁר גָּדְלוּ אִתּוֹ". כנראה היו שרים ובעלי תפקידים בחצר המלוכה או יועצים לרחבעם: "אֲשֶׁר הָעֲמִידִים לְפָנָיו" (=משרתים אותו) – פס' 8. מעצתם ניתן להבין שאלה אנשים לא מתונים – קיצוניים, הם מרוחקים מהעם, והבעיה הכלכלית של העם לא נוגעת אליהם, (שהרי גדלו בארמון וחיו טוב). תפישתם היא כוחנית והם מתגלים כשחצנים ויהירים.

עצתם: הם מכתיבים לרחבעם מה בדיוק לומר לעם: "כֹּה תֹאמַר לְעַם הַזֶּה... קִטְנִי (=האצבע הקטנה שלי) עֲבָה מִמֵּתְנֵי אָבִי... אָבִי יִסֵּר אֶתְכֶם בְּשׁוֹטִים, וְאֲנִי אֲיַסֵּר אֶתְכֶם בְּעֶקְרָבִים" פס' 10-11 – מטפורה שמשמעותה: העול שאבי הטיל עליכם היה כמו מכת שוטים; העול שלי יהיה קשה יותר, כמו עקיצת עקרבים. הם אינם רואים את משמעות תוצאות עצתם לטווח הרחוק.

רחבעם בוחר בעצת ילדים – כי כדרכו של אדם חלש וטיפש, עצתם הכוחנית סייעה לו להרגיש חזק, שליט בלעדי. עצת הזקנים דרשה ממנו כניעה, ויתור, ורחבעם כנראה מפרש זאת כחולשה וחושש שתערער את מעמדו.

תשובת רחבעם לעם שונה במעט מהתשובה שהילדים נתנו לו – הוא משמיט את "קטני עבה ממותני אבי", כדי לא לפגוע בזכר אביו.

המחבר מציג כאן **נימוק תיאולוגי** (=דתי, אמוני) להתנהגות זו של רחבעם ולפילוג הממלכה, עליו ניבא אחיה השילוני – "וְלֹא שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֶל (בקשת) הָעָם, כִּי הִיְתָה סִבָּה מֵעַם ה', לְמַעַן הַקִּים אֶת דְּבָרֵי אֲשֶׁר דָּבַר ה' בְּיַד אַחִיהַּ הַשִּׁילֹנִי אֶל יִרְבְּעָם בֶּן-נְבִט" (פס' 15).

רחבעם סירב להיענות למשאלתו של העם, ורצה להכביד את עול המיסים כי הפילוג הוא רצון ה', והסירוב של רחבעם מכוון על ידי ה', כדי להעניש את שלמה, בגלל חטאיו שהוזכרו בפרק י"א. (מכך ניתן להבין שה' הוא זה שמנהל את מהלך העניינים לפי רצונו ועל פי שיקוליו, ובמקרה זה התנהגות רחבעם נקבעה על פי רצון ה').

הסיבה לפילוג הממלכה במלכים א' י"א היא סיבה דתית: חטאי שלמה, הליכה אחר אלוהים אחרים.

הסיבה לפילוג הממלכה במלכים א' י"ב 6-14 היא סיבה פוליטית: החלטת רחבעם להכביד את עול המיסים על העם בעקבות עצת הילדים.

בפס' 15 המחבר משלב את שתי הסיבות הנ"ל לפילוג המלוכה.

16-24 – המרד נגד רחבעם והפילוג ב-928 לפני הספירה

כששבטי ישראל שומעים את החלטת רחבעם, הם קוראים למרד ולפילוג – מְמַלְכוֹת בֵּית דָּוִד: "מֵה לָנוּ חֶלֶק בְּדָוִד וְלֹא נַחֲלָה בְּבִן יִשְׂרָאֵל", כי חשים שאין להם שום שייכות אליה, ולכן דורשים התנתקות מבית דוד, שכל שבט יחיה באוהלו = בשבטו הוא (פס' 16). זוהי קריאת מרד שכבר נשמעה בעבר (שמואל ב', כ' 1).

"...עֲתָה רְאֵה בֵּיתְךָ דָּוִד" – רד"ק פירש: "ראה מי נשאר עמך, ועל איזה בית תמלוך, כי לא על בית ישראל". בית דוד יצטרך לדאוג מעכשיו רק לביתו ולשבטו ולא ישלוט על כל ישראל.

יש הטוענים שבביתוים "לְאֹהֲלֵיךָ יִשְׂרָאֵל ... וְיִגְדְּךָ יִשְׂרָאֵל לְאֹהֲלָיו", שבפסוק 16 נעשה תיקון סופרים, ובמקור היה כתוב: "לְאֹהֲלֵיךָ ... לְאֹהֲלָיו" – מהמילים שבמקור ניתן להבין שהלכו אחר עבודה זרה והם אינם מוכנים לקבל את אלוהי בית דוד. בפסוק נעשה תיקון כדי לא לפגוע בכבוד ה'.

רחבעם עושה טעות נוספת, או אולי מנסה להתגרות בישראל, כאשר שולח אליהם דווקא את אדורם שהיה ממונה על המיסים (מס עובד), דבר שמכעיס יותר את שבטי ישראל. בסיטואציה זו גם רחבעם היה בסכנת חיים וניצל (פס' 18).

המחבר מציין: "וַיִּפְשְׁעוּ יִשְׂרָאֵל בְּבֵית דָּוִד, עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (פס' 19) – הסיפור מוצג מזווית ראייה של מחבר יהודאי – שרואה בפילוג הממלכה פשיעה של ישראל בבית דוד ("וַיִּפְשְׁעוּ" = מונח מדיני במשמעות "וימרדו" – ראה מלכים ב' ג' 5).

בפס' 20 לאחר המלכת יִרְבְּעָם נאמר: "לֹא הָיָה אַחֲרֵי בֵּית-דָּוִד זֹלָתִי (=אלא, רק, חוץ מ...) שְׁבֵט-יְהוּדָה לְבָדֹו". הקושי – מהמשפט משתמע שבממלכת בית דוד קיים אך ורק שבט יהודה, אך כידוע, ממלכת יהודה הקיפה גם

את שבט בנימין, ואכן מפס' 21 ניתן ללמוד שגם בנימין נמצא יחד עם יהודה, ואם-כן, בבית דוד ישנם שני שבטים: יהודה ובנימין.

פתרון – שבטי יהודה ובנימין התאחדו, בנימין נטמע בתוך יהודה ובגלל מעמדו השליט של יהודה שני השבטים נקראים על שם יהודה.

לאחר המרד רחבעם לא מוכן לוותר על שלטונו על ישראל, לכן מתכונן לצאת למלחמת אחים בישראל, כדי להשיב את המלוכה, אך מלחמה זו לבסוף נמנעת בגלל התערבות ה': **"וַיְהִי דְבַר הָאֱלֹהִים... אָמַר אֶל רְחִבְעָם... לֹא תַעֲלוּ וְלֹא תִלָּחֲמוּ עִם אַחֵיכֶם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל... כִּי מֵאֵתִי נִהְיָ הַדָּבָר הַזֶּה"** – ובכך מובעת ההשקפה התיאולוגית (=דתית): שה' קובע את ההיסטוריה, ובמקרה זה קבע את פילוג הממלכה, ואסור לו לאדם להתערב במהלכים שקבע ה'. ה' משתמש בכינוי **"אַחֵיכֶם"** לַבְּנֵי-יִשְׂרָאֵל, כדי לבטא את הסכנה במלחמה זו – שהיא עם אחיהם, ולכן אסורה.

לפי פס' 21, 23 – **מִי הַנְּאֻמָּנִים לְבֵית יְהוּדָה? "וַיָּבֵא רְחִבְעָם יְרוּשָׁלַם, וַיִּקְהַל אֶת כָּל בֵּית יְהוּדָה וְאֵת שְׁבֵט בְּנֵימִין..."** – 21 – מכך משתמע שגם שבט בנימין (או חלק גדול ממנו) נשאר נאמן ליהודה ותחת שלטונו; ובפס' 23 מוזכרים גם: **"יְתֵר הָעָם"** – וכנראה הכוונה היא לכוהנים וללוויים שהיו נאמנים ליהודה, ושמעון שנטמע כבר ביהודה.

25-33 – פעולותיו של ירבעם לניתוק ממלכת ישראל מיהודה

יִרְבְּעָם בּוֹנֵה אֶת שֹׁכֵם כְּבִירוֹתָו וְאַחַר כֵּךְ עֹוֹבֵר לַפְּנוּאֵל. (שתי ערים אלה היו מקודשות עוד מתקופת האבות). בימי עֶמְרִי אֲבִיו שֶׁל אַחָאב, הַבִּירָה עֹוֹבֵרֶת לְשׁוֹמְרוֹן – עַד לְחֹרְבָן יִשְׂרָאֵל.

בפרק י"א 37, מסופר כי יִרְבְּעָם קִיבַל הֵיטֵר מֵה' לְהַקִּים אֶת בֵּירוֹת מַלְכוּתוֹ בְּכָל מְקוֹם שִׁירְצָה וְכַךְ עוֹשֶׂה יִרְבְּעָם בְּפִס' 25, ואין בכך פסול כמו בן. אך ה' חוזר ומדגיש באמצעות אחיה השילוני, שהעיר שחר היא ירושלים, שם הוא שם את שמו, והיא צריכה להיות המרכז הדתי לכל שבטי ישראל. יִרְבְּעָם מֵתַעַלֵּם מִדְּרִישָׁתוֹ זֶה שֶׁל ה' וּבְגַלְל הַפַּחַד שֶׁהֵעַם יַחְזוֹר לְבֵית דָּוִד (פס' 26-27) מֵנִתֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל מִירוּשָׁלַם, דְּבַר הַנְּחָשׁ לֹו כַחֲטָא.

ירבעם עושה מספר פעולות שמעוררות את התנגדותו של המחבר:

* פס' 27-30 – ירבעם עושה שני עגלי זהב – עגלי הזהב הם תחליף לפולחן בבית המקדש. אמנם לעגלי הזהב יש קונוטציה לעבודת אלילים, אך יִרְבְּעָם כְּנֵרָאָה הַתְּכוּוֹן שֶׁעֲגָלֵי הַזֶּהָב יַחְלִיפוּ אֶת הָאֲרוֹן וְהַכְּרוּבִים כְּסַמְלֵ לְנוֹחַחֹת הָאֱלֹהִים. **"וַיִּשֶׂם אֶת הָאֱחָד בְּבֵית-אֵל, וְאֶת הָאֱחָד נְתַן בְּדָן"** – מקים מרכזים דתיים-פולחניים בקצה הדרומי והצפוני של ממלכתו, כדי שתהיה להם גישה נוחה לשם ולא יצטרכו להגיע לירושלים, בכך מנתק אותם מירושלים בניגוד לדרישת ה' ממנו (באמצעות אחיה השילוני).

* פס' 31 – יִרְבְּעָם מִמְנֶה כְּהֵנִים **"אֲשֶׁר לֹא הִיוּ מִבְּנֵי לֵוִי"** – וזה מכיוון ששבט לוי עבד בבית-המקדש והיה נאמן לבית דוד ולבית-המקדש בירושלים. יִרְבְּעָם מְצִידוֹ כְּנֵרָאָה לֹא הִיָּה מְעוֹנִיָּן בְּקֶשֶׁר עִימָם, כִּי רָצָה אֲנָשִׁים שִׁיְהִיו נְאֻמָּנִים לוֹ. כְּמוֹ-כֵן הוּא מִמְנֶה עֲצָמוֹ לְכוֹהֵן – **"וַיַּעַל עַל הַמִּזְבֵּחַ לְהִקְטִיר"** – 33.

* פס' 32 – יִרְבְּעָם מְשַׁנֵּה אֶת מוֹעֵד חַג הַסּוּכוֹת מִט"ו בְּתִשְׂרִי לְט"ו בְּחֶשְׁוֹן – בכך רצה לנתק את יהודה מישראל גם בחגיגה, כדי ששבטי ישראל לא יעלו לירושלים בחודש השביעי. [יש הטוענים שעשה שינוי זה בגלל שינויים אקלימיים בין הצפון לדרום כי בצפון, בממלכת ישראל, קר יותר והיבול מבשיל מאוחר יותר, ולכן מתאחר גם הקציר והאסיף (חג הסוכות)].

המחבר המקראי מבטא את יחסו השלילי לפעולותיו של ירבעם:

* הוא רואה בבניית העגלים חטא ואומר: **"וַיְהִי הַדָּבָר הַזֶּה לְחַטָּאת..."** (שהרי בעשרת הדיברות היתה דרישה מפורשת "לא תעשה לך פסל וכל תמונה").

* המחבר מציין שהכוהנים שמינה ירבעם **"...לֹא הִיוּ מִבְּנֵי לֵוִי"**.

* המחבר רואה בדחיית החג חטא באומר: **"...בַּחֲדָשׁ אֲשֶׁר-בָּדָא (=המציא) מַלְבְּנוּ"**.

עד כה ראינו שהעם תמך בִּירְבְּעָם, ולמעשה יזם את המרד נגד מלכות רחבעם, ובכל זאת, יִרְבְּעָם חָשַׁשׁ שֶׁהַמְּפָגְשִׁים הַדְּתִיִּים עִם אֲנָשֵׁי יְהוּדָה יַעֲרֵעְרוּ אֶת שְׁלֹטוֹנוֹ, וְיַעֲרֹרוּ בְּלֵב שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל גְּעוּגוּעִים לְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, לְכֵן הוּא עוֹשֶׂה אֶת הַפְּעוּלוֹת שְׁצוּיָנוּ לְעֵיל, כְּדֵי לְמַנוּעַ אֶת חֲזָרְתָם לְיְהוּדָה.

כמו-כן בבניית המקדש בתחומי ממלכתו יש גם גורם כלכלי – לירבעם יש אינטרס שהמתנות למקדש יישארו בתחומי ממלכתו.

- * **יְרָבָעַם** בהצבת העגלים מחקה את אהרן הכהן שעשה את עגל הזהב במדבר (שמות ל"ב 3-8) נקודות הדמיון ביניהם: דברי יְרָבָעַם "..." **הִנֵּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר הֶעֱלִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם**", הם חזרה מדויקת על דברי אהרן (שמות ל"ב 4).
- * גם אצל יְרָבָעַם וגם אצל אהרן העגל סימל מלכתחילה את האלוהות, ולא התכוונו שהעם יראה בהם אל, בדומה לכרובים בבית-המקדש שהיו מושב לאל.
- * העגל נעשה מתוך מצוקה על ידי מנהיגי העם:
 - מצוקת יְרָבָעַם נבעה מהפחד שהעם ינטוש אותו לטובת בית דוד.
 - מצוקת אהרן נבעה מכך שמה בושש לרדת מההר.
- * החטא בבניית העגל הכעיס את ה' וגרר עונשים שבאו על העם – שמות ל"ב 10; מלכים ב' י"ז 16 (יְרָבָעַם חיקה את אהרן גם במתן השמות לבניו – נדב ואביהו).

לסיכום

בפרקים י"א, י"ב – ההיסטוריוגרף המקראי מציג את הסיבתיות הכפולה לפילוג הממלכה:

הסיבות הריאליות:

- * עול כלכלי בלתי נסבל על עשרת השבטים, הם מופלים לרעה ("סבל בית יוסף").
- * טיפשותו של רחבעם, שיכול היה למנוע את הפילוג.
- * מלכות עריצה של שלמה ובנו רחבעם (מנוגד לחוק המלך בספר דברים).

הסיבות הדתיות:

- * עונש על הפרת הברית עם האל – של שלמה ובעקבותיו העם.
- * האל כמכוון המלך (רחבעם) שיבחר בעצה שגויה של הילדים (מלכים א' י"ב 15).